

Ilmari Kortelainen

Analyyseja ensimmäisestä filosofiasta

Dean W. Zimmerman (toim.),
Oxford Studies in Metaphysics. Volume 1.
Clarendon Press, Oxford 2004. 321 s.

Analyttisen filosofian historiassa on jakso, jolloin määritteet 'analyttinen' ja 'metafyysinen' olivat toisensa poissulkevia. Esimerkiksi loogiset positivistit ajattelivat, että filosofisen analyysin tehtävä oli osoittaa metafyysikka merkityksettömäksi. Nykyään ei tehdä näin jyrkkää erotelua. Uuden kirjasarjan aloittava *Oxford Studies in Metaphysics* on todiste siitä, että 'analyttinen metafyysikka' on hyvän aikaa ollut tärkeä tutkimusalue.

Artikkelikokoelma koostuu prologista ja yhdestätoista kirjoituksesta. Kokoelma jakaantuu kolmeen osaan, joista ensimmäinen tarkastelee ajan metafyysista luonnetta, toisen aiheena ovat universaalit ja kolmannessa käsitellään vapauden, kausaalisten voimien sekä kausaation teemoja.

Kirjan toimittajan Dean Zimmermanın prologi keskittyy metafyysikan asemaan analyttisessä filosofiassa, mutta pyrkii myös osoittamaan käsitteiden 'analyttinen' ja 'analyysi' monimuotoisuuden nykyfilosofiassa. Zimmermanın ajatukset analyysista tarjoavat yhden näkökulman käsitellä kirjan sisältöä. Zimmermanın päätyttyä yleisluontoiseen väitteeseen, että jokaisella filosofilla on oma analyysitapansa, joten lopulta ei ole yhtä selvää metodia, jolla metafyysikka tehdään. Artikkeleja tarkastelemalla koetan saada vihin siitä, mitä yhteyksiä ja eroja erilaisilla analyyseilla on. Esittelen tarkemmin yhtä artikkelia kustakin osiosta.

Nykyhetkeä etsimässä

Ensimmäinen jakso on kokoelman kolmesta teemasta laajin, mutta sa-

malla rajatuin kokonaisuus, jossa tutkitaan yhtä ajan luonnetta koskevaa kantaa eli presentismia eri näkökulmilta. David Lewisin presentismia kritisoiva artikkeli "Tensed Quantifiers" tarjoaa esimerkin siitä, kuinka analyysi tuo esiin metafyysisen ongelman.

Presentismi on kanta, jonka mukaan todella on olemassa vain se, mikä on nykyhetkessä ja vain se, mikä nykyhetkessä on todella meneillään. Lewis kutsuu ilmauksia "on", "on olemassa" aikaluokkien määrittäjiksi. Näitä voivat olla menneen ajan ilmaukset, kuten "oli", "on ollut", tai tulevan ajan määrittäjät kuten "tulee olemaan". Lewis pohtii sitä, voidaanko määrittäjiä tulkita vain presentismin näkökulmasta.

Lewis ajattelee, että johdonmukaisen presentistin mukaan kielelliset määritykset rajoittuvat tämänhetkisiin asioihin. Hän olettaa, että presentistille menneen ajan määritykset ovat puutteellisia ilmauksia. Silloin ilmaus "on ollut" tarkoittaa "on ollut niin, että (on)". Samoin ilmaus "tulee olemaan" merkitsee "tulee olemaan niin, että (on)". Toisin sanoen menneeseen ja tulevaan viittaavat ilmaisut käännetään siten, että niiden toteutuminen jossain nykyhetkessä tuodaan esiin. Lewisin mielestä kielellisen analyysin keinot käsitellä ajan määrittäjiä toimivat niin kauan kuin pohditaan vain yksiköitä. Ongelma syntyy heti, jos määrittäjät ovat monikossa. Lewis ottaa esimerkiksi lauseen "On ollut kaksi kuningasta, joiden nimi oli Charles". Kun tämä lause käännetään suoraan presentismin mukaan saadaan ajatus: "On ollut niin,

että (on kaksi kuningasta nimeltä Charles)". Lewisin mielestä väite on epätosi, koska ei voi olla samaan aikaan kahta kuningasta, joiden nimi on Charles. Näin Lewisin analyysityö osoittaa yhden presentismin hankaluuden, ja hän jatkaa käsittelyä antamalla kolme mahdollista vastausta ongelmaan. Hän huomioi myös esitykselleen kaikkein ilmeisimmän vastaväitteen, jonka mukaan presentismin hahmottaminen analyysin kautta on ongelmallista ja ilman analyysejä presentismi voisi toimia.

Miksi nykyiset metafyysikot analysoivat aikaluokkien määrittäjiä? Lewis viittaa artikkelissaan mahdollisuuden ja välttämättömyyden käsitteiden metafyysista luonnetta koskeviin kantoihin. Vaikka Lewis ei asiaa aivan suoraan sanokaan, ilmeistä on, että hän esittää varauksen presentismia kohtaan, koska se voidaan nähdä vastakkaisena hänen filosofiansa käsitykselle mahdollisten maailmojen reaalista olemassaolosta. Jos vain nykyhetki on todella olemassa, kuten presentistit esittävät, eivät mahdolliset maailmat voi olla reaalisesti olemassa. Toisaalta Lewisin oma käsitys konkreettisesti olemassa olevista mahdollisista maailmoista on vaikeasti ymmärrettävä kanta.

Aikaa käsittelevä osio sisältää myös kahden filosofin symposiumin, jossa ensin Thomas Crisp perustelee presentismin ongelman tärkeyttä. Peter Ludlow esittää Crispille vastaargumentteja, joita tämä vielä kommentoi. Lewisin artikkeli, filosofien keskustelu ja muut kaksi aikaa käsittelevää artikkelia täydentävät toinen toisiaan antaen monipuolisen kuvan

presentismin ongelmasta, minkä ansiosta kokoelman ensimmäinen jakso on onnistunut kokonaisuus.

Universaalit ominaisuudet

Vaikka kirjan toinenkin jakso on sisäisesti yhtenäinen, niin osien välinen jatkumo ei ensisilmäyksellä ole nähtävissä. Toki kaikki kolme jaksoa keskittyvät jollain tapaa analyttisen metafysiikan tutkimukseen, mutta toisaalta kokoelman toimittaja haluaa myös asettaa kyseenalaiseksi ajatuksen analyttisen metafysiikan erityislaadusta. Jäljitän seuraavaksi sitä, eroaako Lewisin ajan analyysi toisen jakson universaalien analyysistä.

Konkarimetafysikot David Malet Armstrong ja Peter van Inwagen tutkivat universaalien ongelmaa. Armstrong punnitsee artikkelissaan sitä, miten universaalit ja partikulaarit ovat suhteessa toisiinsa. Van Inwagen puolestaan käsittelee universaalien olemassaolon oikeutusta. Hänen mukaansa on pakko uskoa abstrakteihin objekteihin, koska ei ole mahdollista tulla toimeen olettamatta ominaisuuksien olemassaoloa. Täytyy olettaa esimerkiksi ominaisuus nimeltä ”ihmisyyttä”.

Keino käsitellä ominaisuuksia on seuraava: Ongelma siitä, mitä uskoa olemassa olevasta, on erityistapaus siitä, mihin uskoa. Jos haluamme päättää uskomme ominaisuuksiin kuten ”ihmisyyttä” vai emme, täytyy tutkia uskomuksia, joita meillä jo on. Katsotaanpa lausetta ”hämähäkeillä on joitain hyönteisten anatomisia ominaisuuksia”. Van Inwagenin mielestä lause ilmaisee seuraavan ajatuksen: On totta ainakin yhdestä oliosta, että se on sellainen, että sillä on anatominen ominaisuus, ja tämä ominaisuus on sekä hyönteisillä että hämähäkeillä. Eli jos jo oletetaan olemassa oleviksi hyönteisten ja hämähäkkien anatomisia ominaisuuksia, silloin on anatomisia ominaisuuksia. Argumentti ei tällaisenaan tyydytä van Inwagena, vaan hän tuo esiin vastaväitteitä ja tarkennuksia sille.

Mitä yhteistä edellisissä metafysiikan tarkasteluissa on? Van Inwagenin ja Lewisin analyysit

muistuttavat 1900-luvun alun varhaista loogista analyysia sillä tavoin, että heidän tarkastelussaan lauseen analyysi näyttää oikean loogisen muodon. Van Inwagen muotoilee selvennyksensä loogisen analyysin konvention mukaisesti. Kokoelman viimeisen jakson tarkastelut tuovat esiin muitakin artikkelien analyyssejä yhdistäviä piirteitä.

Kausaation sisäinen luonne

Kolmannen jakson artikkelit eivät aluksi näytä sisältävän yhteistä teemaa. Peter Unger tutkii mielenfilosofian metafysisistä ongelmaa, ja John Heill selvittää ominaisuuksien ja voimien suhdetta. Heillin artikkeli kylläkin sivuaa kausaation problematiikkaa, johon kaksi viimeistä artikkelia keskittyvät. Kokoelman päättää Ryan Wassermanin, John Hawthornen, ja Mark Scalan yhteisartikkeli, jossa kurotaan yhteen ensimmäistä teemaa eli ajan problematiikkaa ja kausaation teemaa.

Jakson havainnollisinta antia on Ned Hallin kausaation sisäistä luonetta koskeva kirjoitus.

Hall pohtii oletusta, että millään, mitä tapahtuu kausaalisen tapahtuman ulkopuolella, ei ole vaikutusta tapahtuman luonteeseen. Hall avaa tähän väitteeseensä liittyvää ongelmaa esimerkillä, jossa kaksi kivenheittäjää viskoo lasipulloja rikki. Ensimmäisessä tapauksessa Suzy on yksin ja heittää kiven kohti pulloa, minkä seurauksena kivi särkee pullon. Toisessa tapauksessa Suzylla on kaverinaan yhtä tarkka kivenheittäjä Billy, joka on vain hieman hitaampi kuin Suzy. Kun he heittävät kivensä, Suzyn kivi ehtii ensin ja rikkoo pullon, mutta jos Suzy ei olisi heittänyt kiveä, pullo olisi silti mennyt rikki Bilyn heitosta. Osoittaako esimerkki, että pullon rikkoutuminen ei ole enää riippuvainen Suzyn heitosta? Eikö silloin ulkoisilla tapahtumilla ilman muuta ole vaikutusta synn ja seurauksen suhteeseen?

Hall ottaa arkipöydälle selkeän esimerkin, jonka sisältämän ongelman monimutkaisemmat osatekijät analyysi osoittaa. Kuten useimmat kokoelman kirjoittajat, Hall lähtee liik-

keelle yksinkertaisesta metafysisestä ongelmasta, jota erittelee sitten osiin.

Analyysien yhteydet ja erot

Prologissa Zimmerman tuo esiin, että yksi analyttisten metafysiikkien tarkasteluja yhdistävä tekijä on logiikan hyödyntäminen analyysissa, vaikkei pidä sitä riittävänä koulukunnan määrittäjänä. Kokoelmassa modernin logiikan apuvälineitä hyödyntävät Markosian, Crisp ja Cian Dorr, mutta analyysia tekevät myös muun muassa Lewis ja Armstrong, vaikkeivät logiikan ilmaisutapoja näissä artikkeleissaan käytä.

Edelliset lyhyet huomiot kirjan artikkeleista tukevat väitettä, että joitain yhteisiä piirteitä analyysilla on. Jo mainittu yhdistävä tekijä on, että artikkelit lähtevät varhaisen 1900-luvun analyysin tapaan liikkeelle jostain ilmeiseltä tuntuvasta arkipöydän väitteestä, joka analysoidaan osiinsa ja siten tavoitetaan tarkempi kuva metafysisestä ongelmasta ja sen ratkaisumahdollisuuksista. Myös Zimmerman painottaa Russellin ja Mooren metafysiikkien analyysien ja nyky metafysiikan samankaltaisuutta.

Tätä historiallista taustaa vasten kysymys analyysin luonteesta selkiytyy hieman, vaikka avoimeksi jää edelleen pulma: miten jokin ei-metafyysinen mutta silti filosofinen analyysi eroaisi tämän kirjan analyysistä? Vastaus ei ole itsestään selvästi, ettei eroa laisinkaan olisi. Zimmermanin kantaa, ettei ole yhtä selvää metodia, jolla metafysiikkaa tehdään, ei tarvitse niellä sellaisenaan. Edellä mainituista lähtökohdista voisi määritellä tarkemmin metafysiikkien analyysia. Toisaalta Zimmermanilla on tervetullut näkemys siitä, että analyysia voidaan ja tulee harjoittaa niin nykytutkimukseen keskittyen kuin filosofian historiallisten tarkastelujen yhteydessä.

Kaiken kaikkiaan kirja tarjoaa haastavan paketin nyky metafysiikkaa ja esittelee erilaisia keinoja lähestyä sitä. Se tuo esiin, että metafysiikka on mahdollista ainakin silloin, kun se hyödyntää filosofista analyysia. Sen sijaan, että pyrittäisiin hylkäämään metafysiikan ongelmat, niitä yritetään selvittää analyysin avulla.